

Rola norm społecznych w zaspokajaniu potrzeb grup lokalnych

Omówienie LEAD

Zadaniem podmiotów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo lokalne jest m.in. zadbanie o to, aby budować i utrzymywać odpowiedni klimat społeczności lokalnej oparty na swoistej homeostazie przy jednoczesnym stwarzaniu odpowiednich warunków życia wspólnotom lokalnym, tak aby posiadały możliwości samodzielnego formułowania swojej wizji rozwojowej. Swoista równowaga możliwa jest m.in. w sytuacji, gdy wspólnota dysponuje wystarczającymi zasobami umożliwiającymi zaspokajanie, w granicach obowiązujących przepisów prawa, swoich potrzeb oraz posiada zdolność do tworzenia i przestrzegania norm warunkujących zaspokajanie deklarowanych potrzeb.

Słowa kluczowe: potrzeby, bezpieczeństwo, teorie wyboru, teorie solidarności grupowej, normy społeczne, kontrola.

Rozpatrując zagadnienia związane z zaspokajaniem potrzeb człowieka, można odwołać się do kilku znaczących teorii w tym obszarze. Jedną z nich jest teoria Abrahama Masłowa, który, opierając swoje przemyślenia o doświadczenia szkoły stosunków społecznych Eltona Mayo, koncentruje swoją uwagę na człowieku. Teorię tę zilustrował piramidą, u której podstaw umieścił potrzeby, bez wątpienia zasadnicze, jakimi są potrzeby fizjologiczne, czyli jedzenie, woda, tlen, potrzeby seksualne czy sen. Są one fundamentem istnienia. Zaraz za nimi usytuował bezpieczeństwo, dzięki któremu następuje zaspokojenie potrzeb przetrwania, tożsamości, niezależności, spokoju¹.

Masłow jednoznacznie podkreśla, że zachowanie człowieka nie jest wynikiem chwilowych stanów emocjonalnych, ale konsekwencją jego dążenia do zaspokojenia potrzeb, do uzupełniania braków. Składają się one na pewien określony zbiór o swoistym układzie hierarchicznym potrzeb niższego i wyższego rzędu. Jeżeli człowiek nie ma możliwości zaspokojenia potrzeb niższego rzędu, leżących

¹ Liseicki M.: Zarządzanie bezpieczeństwem publicznym, Wyd. Naukowe Łośgraf, Warszawa 2011, s. 208.

u podstaw piramidy i mających największy wpływ na jego funkcjonowanie, to nie ma możliwości bądź chęci zaspokojenia potrzeb rządu wyższego. Zdaniem amerykańskiego psychologa fundamentem ludzkiego funkcjonowania jest zaspokojenie potrzeb związanych z jego fizjologią, czyli zbiór obejmujący sen – odpoczynek, jedzenie, picie, seks – potrzeby seksualne etc. Kolejnym blokiem wśród potrzeb jest przedmiotowe bezpieczeństwo, którego składowymi jest m.in. pewność jutra, stałość, porządek, wolność od strachu i lęku. Zastanawiając się nad aktualnością teorii Masłowa, rozważając kwestie potrzeb na tle dzisiejszej rzeczywistości, warto spojrzeć na badania przeprowadzone przez francuską ekonomistkę Esther Duflo, która przez wiele lat badała na całym świecie problem biedy. W 2011 r., w swojej książce, w jednym z wywiadów z mieszkańcami marokańskiej wsi zamieściła pytanie skierowane do jednego z nich o to, (...) co by zrobił, gdyby miał więcej pieniędzy. Odpowiedział, że kupiłby więcej jedzenia. A gdyby miał jeszcze więcej pieniędzy? Odpowiedział, że kupiłby smaczniejsze pożywienie. Nie byłoby w tym nic dziwnego, gdyby nie fakt, który przytaczają autorzy, że w domu owego zapytanego mężczyzny jest telewizor i inne technologiczne „gadżety”. Zapytany o to, dlaczego kupił te wszystkie rzeczy, skoro nie stać go na zapewnienie odpowiedniej ilości jedzenia? Zaśmiał się i stwierdził, że telewizor jest ważniejszy od jedzenia!².

Klasyczna ekonomia określa człowieka jako tego, który dąży przede wszystkim do maksymalizacji użyteczności. Jako istota racjonalna, zdaje sobie sprawę z posiadania ograniczonych zasobów, w pierwszej kolejności zaspokajając będzie najbardziej podstawowe potrzeby. Cytowany amerykański uczonec A. Masłow zbudował swoją piramidę na potrzebach podstawowych – fizjologicznych. Jego zdaniem, dopiero gdy człowiek zaspokoi głód, pragnienie, zmęczenie jest w stanie realizować potrzeby wyższego rzędu, m.in. relacje z innymi ludźmi. Czy więc zapytany mieszkaniec Maroka jest wyjątkiem teorii Masłowa, czy może teoria nie opisuje właściwie otaczającej nas rzeczywistości?

W naszych badaniach przeprowadzonych w 2011 r. na próbie 4002 osób, obejmujących swoim zasięgiem mieszkańców losowo wybranych 32 powiatów z całej Polski (przy warunku doboru po dwa powiaty z jednego województwa, uwzględniając różnicę w typie powiatu: wiejski, miejski) respondenci, co prawda nie mieli ustosunkować się do teorii Masłowa, ale zostali poproszeni między innymi o wskazanie, jakie potrzeby muszą być zagwarantowane, żeby czuli się bezpiecznie. W procesie badawczym była próba odpowiedzi na pytanie: czy dla mieszkańców społeczności lokalnych, sfera ekonomiczna jest istotniejsza od sfery społecznej obejmującej więzi sąsiedzkie, współpracę, dostęp do edukacji, informacji etc.? Na pytanie: *Jakie potrzeby/warunki, Pani/Pana zdaniem muszą być zaspokojone/zagwarantowane, aby czuć się bezpiecznie?* osoby badane miały określić w skali

² Duflo E., Banerjee A.: *Poor Economics. A Radical Rethinking of the Way to Fight Global Poverty*, 2011, s. 36, [w:] *Polityka* 2013, nr 13 (2901), s. 16–17.

pięciostopniowej: *zdecydowanie zbędne; raczej zbędne; ani zbędne, ani niezbędne; raczej niezbędne; zdecydowanie niezbędne*, na ile ważne są przedstawione w tabeli 1.

Tabela 1. Rozkład odpowiedzi wskazujących, że niezbędne są nw. potrzeby (suma zaznaczeń zdecydowanie niezbędne i raczej niezbędne) na pytanie o potrzeby/warunki, jakie muszą być zaspokojone/zagwarantowane, aby móc czuć się bezpiecznie, ogółem oraz w podziale na typ powiatu

Opis zmiennej	Typ powiatu				Ogółem	
	Miejski		Wiejski		liczebność	procent (%)
	liczebność	procent (%)	liczebność	procent (%)		
pracy	2468	7,30	1296	7,30	3764	7,40
dobrze przygotowanych, sprawnie działających służb, np. Staży Pożarnej, Policji, Pogotowia	2478	7,40	1273	7,20	3751	7,30
rozwoju własnych zainteresowań (np. koła naukowe, domy kultury, boiska)	1855	5,50	949	5,40	2804	5,50
zapewnienie porządku publicznego (ochrona przed wandalizmem, chuligaństwem, kradzieżami, napadami)	2437	7,20	1263	7,20	3700	7,20
szerokiego dostępu do edukacji i oświaty (np. transport do szkół, miejsca w żłobkach, przedszkolach, etc.)	2272	6,80	1204	6,80	3476	6,80
zapewnienia dostępu do usług medycznych	2419	7,20	1252	7,10	3671	7,20
zagwarantowania bezpieczeństwa osobistego, czyli m.in. brak obawy przed wieczornymi spacerami czy też pozostawieniem mieszkania/domu na wakacje bez opieki	2421	7,20	1259	7,10	3680	7,20
rzetelnej, fachowej władzy lokalnej dbającej o interesy mieszkańców	2257	6,70	1182	6,70	3439	6,70
poczucia wspólnoty, jedności i solidarności społecznej	1957	5,80	1042	5,90	2999	5,90
opieki na starość	2159	6,40	1157	6,60	3316	6,50
pomocy socjalnej	2120	6,30	1132	6,40	3252	6,40
prawidłowych relacji międzyludzkich, zgody i współpracy sąsiedzkiej	2084	6,20	1108	6,30	3192	6,20
szerokiego dostępu do informacji (m.in. do prasy, radia, telewizji, Internetu)	2028	6,00	1080	6,10	3108	6,10
dostępu do sądów powszechnych i bezzwłocznego osądzania oraz innych form niezbędnej obsługi i pomocy prawnej	2184	6,50	1141	6,50	3325	6,50
inne	2446	7,30	1273	7,20	3719	7,30
ogółem	33 585	100,00	17 611	100,00	51 196	100,00

Źródło: opracowanie własne, listopad 2011.

Wykres 1. Graficzna ilustracja rozkładu odpowiedzi wskazujących, że niezbędne są wymienione potrzeby (suma zaznaczeń zdecydowanie niezbędne i raczej niezbędne) na pytanie o potrzeby/warunki jakie muszą być zaspokojone/zagwarantowane, aby móc czuć się bezpiecznie ogółem

Źródło: opracowanie własne, listopad 2011.

W tabeli 1 zawarto liczebność i odsetki oddanych głosów (zaznaczeń) na każde z przedstawionych potrzeb lub warunków, jakie muszą być zaspokojone lub zapewnione, aby badani mogli czuć się bezpiecznie. Odsetek wskazań na każdą z zaproponowanych potrzeb jest bardzo podobny. Około 7,3% wskazań dotyczyło pracy oraz dobrze przygotowanych i sprawnie działających służb. Najmniej wskazań oddano na rozwój własnych zainteresowań (około 5,5% wszystkich wskazań) oraz na poczucie wspólnoty, jedności i solidarności społecznej (około 5,8% wszystkich wskazań) jako warunki gwarantujące poczucie bezpieczeństwa. Na wykresie 1 przedstawiono średni procent oddanych głosów na poszczególne potrzeby. I tak, pierwsze miejsce należy do potrzeb związanych z posiadaniem pracy, stałego zatrudnienia, czyli wszystkich aspektów związanych z ekonomicznym zabezpieczeniem jednostek i grup społecznych, z zasobami materialnymi umożliwiającymi rozwój. Także do tego zbioru została zaliczona przez badanych potrzeba posiadania dobrze przygotowanych, sprawnie działających służb zapewniających m.in. porządek publiczny i bezpieczeństwo osobiste oraz dostęp do służb medycznych. Można więc stwierdzić iż potrzeby o podłożu ekonomicznym silniej niż społecznym warunkują poczucie bezpieczeństwa.

Wykres 2. Graficzna ilustracja rozkładu odpowiedzi wskazujących, że niezbędne są nw. potrzeby (średnia zaznaczeń zgodnie z pięciostopniową skalą Likerta) na pytanie o potrzeby/warunki, jakie muszą być zaspokojone/zagwarantowane, aby móc czuć się bezpiecznie ogółem

Źródło: opracowanie własne, listopad 2011.

Jednym z prekursorów badań z obszaru definiowania potrzeb społecznych w aspekcie poczucia bezpieczeństwa jest profesor Marek Lisiecki, który przeprowadził badania w roku 1993 oraz w latach 2003–2005³. Uzyskane przez nas wyniki są zbieżne z wnioskami wynikającymi z procesu badawczego M. Lisieckiego. Podobnie przedstawia w swoich badaniach obawy społeczne B. Kosowski⁴.

Skoro wpływ ekonomii jest tak znaczący to, używając nomenklatury ekonomii, zdefiniujmy potrzeby. Są one rodzajem pożądanego wartości użytkowych (dóbr i usług), wynikającego z osiągniętego rozwoju gospodarczego i kulturalnego

³ Lisiecki M.: Jakość w zarządzaniu bezpieczeństwem obywateli, KUL, Lublin 2009, s. 120, oraz Zarządzanie bezpieczeństwem..., op. cit. s. 78–85.

⁴ Kosowski B.: Wieloaspektowość zagrożeń determinantem bezpieczeństwa cywilnego, [w:] Wyzwania bezpieczeństwa cywilnego XXI wieku – inżynieria działań w obszarach nauki, dydaktyki i praktyki, red. B. Kosowski, A. Włodarski, Fundacja EDURA, Warszawa 2007, s. 19–20.

go ludzkości⁵. Obecny rozwój cywilizacyjny (technologiczny, naukowy etc.) determinuje wzrost istniejących oraz pojawienie się nowych potrzeb wśród społeczeństw. Ów wzrost jest spowodowany coraz to większym zapotrzebowaniem na pewne dobra i usługi gwarantujące przedmiotowe bezpieczeństwo, które stają się zbiorem nieograniczonym. Ograniczone są jednak możliwości ich zaspokajania, chociażby z tego względu iż, np. ograniczone są zasoby naturalne, co ma wpływ na zapewnienie bezpieczeństwa energetycznego. Podejmując dalsze rozważania, należy zwrócić uwagę na metody ich dostarczania. Bezpieczeństwo jest potrzebą zaspokajaną w sposób zbiorowy oraz obligatoryjny przez państwo, co zawarte jest m.in. w Konstytucji RP⁶. Poza bezpieczeństwem do takich potrzeb zaliczamy m.in. ochronę środowiska, wymiar sprawiedliwości, potrzeby edukacji, opiekę zdrowotną, dostęp do kultury itp. Kreowanie ich, tak jak większość tego typu czynności, wymaga nakładów finansowych, m.in. na utrzymanie obiektów publicznych tj. szkół, sądów, urzędów etc., utrzymanie osób w nich zatrudnionych (nauczyciele, sędziowie, administracja publiczna) oraz na służby (Policja, Państwowa Straż Pożarna, Straż Graniczna etc.). Nasuwają się w tym miejscu pytania o sposób, w jaki państwo powinno nam to bezpieczeństwo zapewnić. A może jesteśmy w stanie i chcemy sami zaspokoić tę potrzebę?

W sformułowaniu odpowiedzi na te i inne pytania, uwzględniając zarówno socjologiczny, jak i ekonomiczny punkt widzenia, mogą pomóc teorie racjonalnego wyboru.

Teorie racjonalnego wyboru

Nie sposób nie zgodzić się z poglądem iż człowiek jest istotą racjonalną dążącą do maksymalizacji korzyści⁷. Pogląd ten ukazuje obraz człowieka jako jednostki dbającej o własny interes i konsumpcyjnie nastawionej do życia. Co powoduje więc, że człowiek łączy się w grupy i trwa we wspólnotach? Adam Smith, autor podstawowych praw popytu i podaży obowiązujących na wolnym rynku wyznawał pogląd, iż motorem wszelkich działań jednostek jest interes własny, natomiast to, co spaja społeczeństwa, wprowadzając pewną harmonię sprzecznych interesów, to konkurencja. Idąc dalej, zdefiniował, iż to właśnie prawa popytu i podaży porządkują relacje pomiędzy potrzebami ludzi, a możliwością ich zaspokojenia – produkcją oraz to, że dzięki temu zostanie wypracowany pewien system norm adekwatny do nowego, stworzonego według reguł rynkowych, otoczenia.

Według założeń teorii racjonalnego wyboru, ludzie zorientowani są na cele i posiadają zestawy uporządkowanych preferencji użyteczności. Podejmując działania, jednostki racjonalnie analizują użyteczności różnych sposobów ich re-

⁵ Krasieński Z., Piasny J., Szulce H.: *Ekonomika konsumpcji*, PWE, Warszawa 1984, s. 30. Może to w jakiś sposób tłumaczyć wybór cytowanego Marokańczyka przedkładającego telewizor, DVD etc. nad kupno jedzenia rodzinie.

⁶ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r. (DzU nr 78, poz. 483).

⁷ Smith A.: *Badania nad naturą i przyczynami bogactwa narodów*, tłum. G. Wolf, Warszawa 1954, PWN, t. 2, [w:] J.H. Tuner, *Struktura teorii socjologicznej*, PWN, Warszawa 2010, s. 348.

alizacji. Analiza ta obejmuje koszty każdego wyboru w kategoriach utraconych możliwości oraz otrzymanych korzyści. Kolejne założenie dotyczy struktur społecznych, decyzji i działań zbiorowych. Są one wynikiem racjonalnych wyborów podejmowanych przez jednostki. Determinują zarówno dystrybucję zasobów pomiędzy jednostkami, jak i działania oraz naturę norm i wymagań obowiązujących w danej sytuacji⁸. Wśród socjologów XX w. zasiało to wątpliwość, na ile w warunkach zaspokajania potrzeb i funkcjonowania tylko w celu realizacji własnych interesów, uzyskując maksimum korzyści, może rozwijać się porządek społeczny oraz gwarancja trwania i rozwoju wspólnot. Zastanawiali się jak w społecznościach, w których istnieje zależność między ich członkami pod względem dostępu do zasobów lub dóbr, zbudować systemy społeczno-kulturowe niezbędne dla prawidłowego funkcjonowania wspólnot. Zależność ta, spowodowana sposobem wytwarzania i korzystania z danych dóbr, porządkuje relacje i nadaje pewien ład społeczny. Niektórych dóbr jednostki nie są w stanie same wytworzyć, co w konsekwencji powoduje korzystanie z tych, które wytworzyli inni bądź z tych, które wyprodukowano zbiorowo w trakcie skoordynowanej działalności członków grupy. Właściwy porządek publiczny, gwarantujący prawidłowe funkcjonowanie grupy, może zostać zachwiany zjawiskiem tzw. pasażera na gapę (free-rider)⁹. Dylemat ten dotyczy głównie konsumpcji dóbr publicznych, czyli tych, dostępnych zarówno dla członków grupy, którzy go wyprodukowali, jak i dla jednostek spoza niej, dóbr, których użytkowanie przez jednych, nie zmniejsza ich dostępności dla innych. Taki stan rzeczy prowokuje racjonalnie myślącego człowieka dążącego do maksymalizacji użyteczności do uczestnictwa w konsumpcji dóbr publicznych bez ponoszenia kosztów ich wytworzenia. Unikanie kosztów produkcji jest właśnie przysłowiową „jazdą na gapę”, zaburzającą tym samym wypracowywany system społeczno-kulturalny. Ekonomisci co prawda zaproponowali pewne rozwiązania, aby dylemat zredukować, m.in. poprzez nałożenie podatków, nagradzanie za udział w produkcji bądź wykluczenie z konsumpcji osób, które nie pracowały przy wytwarzaniu dóbr aż po wprowadzenie opłat za ich użytkowanie. Jednakże czy możemy wykluczyć z korzystania z dobra, jakim jest bezpieczeństwo? Jakimi innymi metodami zniwelujemy problem „pasażera na gapę”, zaburzającego układ elementów gwarantujących wytworzenie i utrzymanie bezpieczeństwa na akceptowalnym przez społeczeństwa poziomie?

Jednym z socjologów, który podjął się wyjaśnienia mechanizmu spajającego więzi społeczno-kulturowe pomiędzy aktorami kierującymi się indywidualnymi, racjonalnymi, egoistycznymi, ukierunkowanymi na maksymalizację użyteczności wartościami i działaniami był Michael Hechter. Nakreślił on teoretyczne ramy relacji panujących we wspólnotach charakteryzujących się trwaniem, ale

⁸ Tuner J.H.: *Struktura teorii socjologicznej*, PWN, Warszawa 2010, s. 349.

⁹ *Ibidem*, s. 351.

przede wszystkim lojalnością jej członków wobec panujących w niej struktur. Teoria ta określana jest w literaturze jako teoria solidarności grupowej.

Teoria solidarności grupowej

Teoria solidarności grupowej, zdaniem Hechtera, wyjaśnia:

- kształtowanie się prawidłowych relacji, umożliwiających tworzenie się grup składających się z jednostek dbających tylko o własne interesy,
- wykształcenie wspólnych norm współpracy

oraz daje narzędzie w postaci solidarności grupowej, dzięki której możliwe jest egzekwowanie wygenerowanych razem reguł i tym samym wyeliminowanie free-riderów. Solidarność grupowana jest formą wzajemnej kontroli społecznej, związanej ze specyficzną zależnością, monitorowaniem, stosowaniem sankcji oraz z naturą grupy. Zależność ta związana jest z zasobami i dobrami najbardziej pożądanymi przez jednostkę, trudno osiągalnymi poza grupą oraz z wysokimi kosztami wystąpienia z grupy lub jej zmiany. Bardzo ważną rolę w utrzymaniu zależności w grupie odgrywają więzi osobiste. Poziomą zależność warunkuje wykształcenie oraz przestrzeganie zasad i norm, wpływając na siłę solidarności grupowej. Podporządkowanie się normom jest wprost proporcjonalne do sprawowania kontroli w grupie poprzez dwie funkcje: monitorowania i stosowania sankcji. Pierwsza z nich, monitorowanie, to wykrywanie zachowań niezgodnych z normami i regułami grupowymi, drugie, to stosowanie sankcji, czyli przyznawanie nagród i udzielanie kar w celu zapewnienia przestrzegania norm i reguł¹⁰. Solidarność grupowa uzależniona jest od natury grupy, w której jest definiowana. I tak, M. Hechter wyróżnił dwa typy grup: kompensacyjne i obligatoryjne. Podziału tego dokonał na bazie cech charakteryzujących relacje oraz ich aktorów: rodzaj i wykorzystanie produkowanych dóbr oraz wielkość grupy.

Jeśli grupa wytwarza dobro, którego nie konsumuje, kupowane jest jej podporządkowanie się normom i zasadom panującym w grupie. Niestety forma ta prowokuje do możliwości „odkupienia” poprzez chociażby wyższe wynagrodzenie przez inną, konkurencyjną grupę, co powoduje niską zależność członków grupy od jej struktur normatywnych. W związku z tym narzucony musi być system monitorowania i stosowania sankcji, aby grupa wytwarzała dane dobro oraz aby wykluczyć „pasażerów na gapę”. Fakt narzucenia systemu norm, a nie wypracowania go, ponoszenia dużych kosztów związanych z kontrolą jego przestrzegania (np. zatrudnienie wyspecjalizowanych jednostek w celu sprawowania kontroli) oraz z racji dużej liczebności jednostek uwikłanych w proces produkcji dóbr powodują, iż poziom solidarności grupowej wśród tego typu wspólnot jest bardzo niski. Są to grupy kompensacyjne.

Inaczej jest w grupach obligatoryjnych, mniej licznych, w których dobra przez nie wytwarzane, konsumowane są przez jej członków. Grupy te działają na zasadzie reguł współpracy, w której wzajemny nadzór jest naturalnym elemen-

¹⁰ Ibidem, s. 352.

tem procesu produkcji dóbr. Silne, wzajemne uzależnienie umożliwia ograniczenie systemów monitorowania i stosowania sankcji, a przez to wzmacniana jest solidarność grupowa.

Reasumując, Hechter określił pewne zasady struktury społecznej, które określają relacje, zadania oraz działania jednostek będących elementami owej struktury produkującej dobra.

I tak:

- Konsumpcja dóbr poza grupą, która je wytworzyła – produkcja ich uzależniona od wynagrodzenia.
- Konsumpcja dóbr w grupie, która je wytworzyła – produkcja uzależniona od rozbudowanych zobowiązań normatywnych.
- Władza grupy nad decyzjami i działaniami jej członków jest pozytywnie skorelowana z poziomem ich uzależnienia od grupy w dostępie do dóbr, czyli większy wpływ władzy na grupę w sytuacji, gdy ta jest silnie uzależniona od dostępu do dóbr. Zależność ta rośnie, gdy niedostępne są bardziej atrakcyjne źródła dóbr lub wynagrodzeń, nie jest dostępna informacja o alternatywnych źródłach, koszty opuszczenia grupy są zbyt wysokie, koszty przeniesienia się do innej grupy są zbyt wysokie oraz intensywność osobistych więzi między członkami jest zbyt wysoka.
- Im więcej dobra grupa produkuje dla własnej konsumpcji oraz bardziej rozbudowuje system norm regulujących działalność produkcyjną, tym bardziej prawdopodobne, że system kontroli społecznej oparty na monitorowaniu i sankcjach będzie miał charakter nieformalny i nieoficjalny, a przez to będzie tańszy.
- Im więcej dobra grupa wytwarza na użytek zewnętrzny i im bardziej musi polegać na zewnętrznym typie wynagrodzenia, tym bardziej prawdopodobne, że system kontroli społecznej oparty na monitorowaniu i sankcjonowaniu będzie miał charakter formalny i oficjalny, a przez to będzie droższy.
- Im większy rozmiar grupy, tym bardziej prawdopodobne, że system kontroli grupy będzie miał charakter oficjalny i tym wyższy koszt jego utrzymania¹¹.

Kolejnym z socjologów, który podjął się omówienia teorii solidarności grupowej na tle teorii racjonalnego wyboru był James S. Coleman. Założenia, które wykorzystał przy syntezie swoich poglądów, bazowały na interakcjach panujących w grupach. Ich członkowie zarówno posiadają swoje zasoby, jak i wykazują się zainteresowaniem zasobami innych, co implikuje oparcie organizacji społecznej o transakcje, zarówno bezpośrednie, jak i za pomocą pośredników, podczas których ich uczestnicy kierują się prawami rynku. Według Colenama zasoby to prawa do działania¹², czyli posiadanie pewnych zasobów to nic innego jak prawa do działania w danym obszarze. Struktura społeczna oraz system norm uzależniony jest od woli jednostki oddania kontroli nad swoimi prawami do działania drugiej jednostce w zamian za oczekiwane korzyści. Socjolog zbudował swoją teorię na

¹¹ Ibidem, s. 359.

¹² Ibidem, s. 360.

wypracowaniu warunków, które muszą być spełnione, aby jednostka oddała swoje prawa na rzecz stworzenia i przestrzegania systemu norm. Warunki, które determinują wzrost popytu na normy, dostarczają aktorom motywacji do rozbudowywania struktur społecznych i kulturowych, to: doświadczanie przez uczestników negatywnych efektów zewnętrznych oraz niemożność przeprowadzenia skutecznych negocjacji wymiany redukującej te szkodliwe konsekwencje, liczba uczestników negocjacji (zbyt duża stwarza sytuację chaosu, niejasności) oraz syndrom „pasażera na gapę”, który zakłóca cały proces.

Członkowie grup biorących udział w dwustronnych negocjacjach, pragnąc ograniczenia negatywnych efektów zewnętrznych, obawiając się trudności w transakcjach twarzą w twarz przy nadmiernej liczbie uczestników, powinni decydować się, zdaniem Colemana, na konstruowanie rynków, które stają się nowym i szerszym polem do negocjacji i jednocześnie wymagają własnych norm regulujących ich funkcjonowanie. Zatem tworzenie norm społecznych eliminuje zjawiska negatywne i w konsekwencji zwiększa korzyści. James Coleman używa terminologii normy proskryptywne i preskryptywne. Pierwsze z nich, proskryptywne, to reguły zakazujące określonych typów zachowania, nakładają sankcje negatywne. Drugie zaś, preskryptywne to te reguły, które wskazują, jaki typ zachowań jest pożądany i oczekiwany, wprowadzają sankcje pozytywne za podporządkowanie się tym normom, np. akceptacja, wsparcie, pochwały, szacunek. Według Colemana wysoki poziom solidarności jest możliwy wyłącznie, gdy proces przenoszenia kontroli nad zasobami na rzecz systemu norm preskryptywnych przebiega wśród niewielkiej liczby aktorów.

Syntetyzując oba podejścia do teorii solidarności grupowej, możemy określić kilka ważnych zasad. To, co motywuje grupy społeczne do tworzenia norm, to powszechnie odczuwane negatywne efekty uboczne, duża liczba pasażerów na gapę oraz wzajemna zależność w procesie produkcji dóbr. System norm powstanie wówczas, gdy istnieje motywacja do ich sformułowania, wysoka zależność aktorów od korzyści dostarczanych przez dobro zbiorowe oraz intensywna komunikacja pomiędzy aktorami. Poziom solidarności grupowej zwiększa się, gdy zależność od wytwarzania dobra zbiorowego jest wysoka i prowadzi do sformułowania norm o przewadze preskryptywnej o szerokim zasięgu i jednocześnie uczestnicy posiadają zdolność do skutecznego monitorowania wzajemnych działań w trakcie produkcji dobra zbiorowego i możliwość stosowania sankcji pozytywnych zamiast negatywnych.

Zaspokojenie potrzeb jest niezbędnym czynnikiem funkcjonowania i rozwoju zarówno jednostek, grup, jak i całych społeczeństw. Formy zaspokajania potrzeb, będących rodzajem pożądania wartości użytkowych (dóbr i usług), stają się pewnym wyznacznikiem norm panujących we wspólnotach. Tworzenie się norm społecznych oraz ich przestrzeganie uzależnione jest od motywacji i aktywności członków wspólnot. Ważny jest również wymiar potrzeb oraz uzależnienie ich produkcji. Wspólnoty same powinny wykształcić system norm umożliwiający

zaspokajanie pożądaných potrzeb. Z naszych badań wynika, że głównie potrzeby o podłożu ekonomicznym warunkują poczucie bezpieczeństwa. W związku z tym, można pokusić się o twierdzenie, iż wspólnoty, realizując ustawowe zadania, powinny stwarzać klimat sprzyjający rozwojowi rynku pracy oraz wspierać lokalne inicjatywy.

Literatura

- [1] Krasieński Z., Piasny J., Szulce H.: *Ekonomika konsumpcji*, PWE, Warszawa 1984.
- [2] Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r. (DzU nr 78, poz. 483).
- [3] Kosowski B.: *Wieloaspektowość zagrożeń determinantem bezpieczeństwa cywilnego*, [w:] *Wyzwania bezpieczeństwa cywilnego XXI wieku – inżynieria działań w obszarach nauki, dydaktyki i praktyki*, red. Kosowski B., Włodarski A., Fundacja EDURA, Warszawa 2007.
- [4] Lisiecki M.: *Jakość w zarządzaniu bezpieczeństwem*, Wyd. KUL, Lublin 2009.
- [5] Lisiecki M.: *Zarządzanie bezpieczeństwem publicznym*, Wyd. Naukowe Łośgraf, Warszawa 2011.
- [6] Smith A.: *Badania nad naturą i przyczynami bogactwa narodów*, tłum. G. Wolf, PWN, t. 2, Warszawa 1954.
- [7] Szacki J.: *Historia myśli socjologicznej*, PWN, Warszawa 2002.
- [8] Tuner J.H.: *Struktura teorii socjologicznej*, PWN, Warszawa 2010.

Barbara SZYKUŁA-PIEC
Robert PIEC

The Role of Social Norms in Meeting Needs of Local Groups

The task of those responsible for local security is for example to ensure that in order to build and maintain a climate community based on a kind of homeostasis, they need to create adequate conditions of life for local communities in order to have the ability to independently formulate their vision of development. Specific balance is possible, inter alia, where the community has sufficient resources to meet its needs and has the ability to create and determine compliance with the standards to satisfy the declared needs.

Keywords: needs, safety, theories of choice, theories of group solidarity, social norms, supervision.

SUMMARY